

Ekonomiska nedskärningar leder till minskning av studiehandledning på modersmålet

Vi på Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC) har fått oroväckande signaler om att elever i grundskolan och gymnasieskolan inte får den studiehandledning på modersmålet som de enligt styrdokumentet har rätt till. Vi har också fått signaler om att omfattningen av studiehandledning har minskat i tid i jämförelse med tidigare. För att ta reda på mer om dessa signaler valde vi att skicka ut en enkät till verksamma lärare och studiehandledare i syfte att bredda bilden ur ett lärarperspektiv. Även om vi inte kan dra några generella slutsatser av enkäten ger det ändå en bild av hur lärare och studiehandledare upplever läget.

Sammanfattning

Av de 282 personer som har svarat på enkäten uppger en majoritet att de anser att elever som behöver studiehandledning på modersmålet **inte får detta utifrån elevens behov**. Svaren bekräftar också bilden av att tillgången till och omfattningen av studiehandledning på modersmålet **har minskat**. 235 av de 282 respondenterna har intrycket av att det framförallt är **ekonomiska nedskärningar som ligger bakom minskningen**.

Detta menar vi på NC är allvarliga signaler. Att spara pengar genom att dra ner på studiehandledning på modersmålet innebär i praktiken att skolan och samhället får utökade kostnader i framtiden eftersom studiehandledning på modersmålet är en viktig framgångsfaktor, och en högst nödvändig insats, för att nyanlända och andra flerspråkiga elever ska nå skolframgång.

När det gäller tillgång till studiehandledning på modersmålet visar enkätsvaren att det finns skillnader mellan de olika skolformerna samt skillnader mellan de olika stadierna och programmen. I gymnasieskolan verkar resurser för studiehandledning främst riktas mot nyanlända elever på språkintröduktionsprogrammet trots att elever inom andra program också kan ha behov. Gällande grundskolan verkar det vara större tillgång till studiehandledning på modersmålet för nyanlända elever på högstadiet men samtidigt indikerar enkätsvaren att en del nyanlända elever i lågstadiet inte får någon studiehandledning alls. Ett antagande skulle kunna vara att resurser har omfördelats till nyanlända högstadieelever på grund av att denna elevgrupp numera har en förstärkt rätt till studiehandledning reglerad i Skollagen. Många av de lärare som svarat på enkäten menar att övriga elever i högstadiet, som inte definieras som nyanlända, inte längre får studiehandledning trots att de kan ha behov. Att rätten till studiehandledning förstärks är viktigt men blir problematiskt när denna rätt enbart gäller en viss grupp av nyanlända elever och risken är stor att det inte blir en förstärkning utan snarare att resurser tas från vissa elever och fördelas till andra. NC påpekade redan i ett remissvar till betänkandet [Fler nyanlända ska uppnå behörighet till gymnasieskolan \(SOU 2017:54\)](#) att den förstärkta rätten till studiehandledning bör gälla alla nyanlända elever (inklusive gymnasieelever) och inte enbart nyanlända elever i årskurs 7–9. Samma förslag läggs även fram i betänkandet [För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering – modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål \(SOU 2019:18\)](#). I enkätsvaren kan vi nu se exempel på negativa konsekvenser av att den förstärkta rätten enbart gäller en viss elevgrupp, exempelvis genom att andra elevers behov bortprioriteras. Tidiga insatser är viktigt och det är kontraproduktivt att inte erbjuda studiehandledning till elever, framförallt alla nyanlända elever, så tidigt som möjligt.

Information om studiehandledning på modersmålet

Rätten till studiehandledning på modersmålet regleras i Skolförordningen 5 kap, 4 § samt i Gymnasieförordningen 9 kap, 9 §:

“En elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det. En elev som ska erbjudas modersmålsundervisning och som före sin ankomst till Sverige har undervisats på ett annat språk än modersmålet får ges studiehandledning på det språket i stället för på modersmålet, om det finns särskilda skäl.”

Det är viktigt att poängtera att denna rätt gäller **alla elever som har behov**, inte enbart nyanlända elever. Det är också viktigt att poängtera att Skolförordningen inte skriver fram något om tid eller omfattning.

Nyanlända högstadiel elever

Nyanlända elever som börjar svensk skola under högstadiet har en **förstärkt rätt** till studiehandledning på modersmålet och ska således få studiehandledning om det inte är “uppenbart obehövligt”. Detta regleras i Skollagen 3 kap, 12 i §:

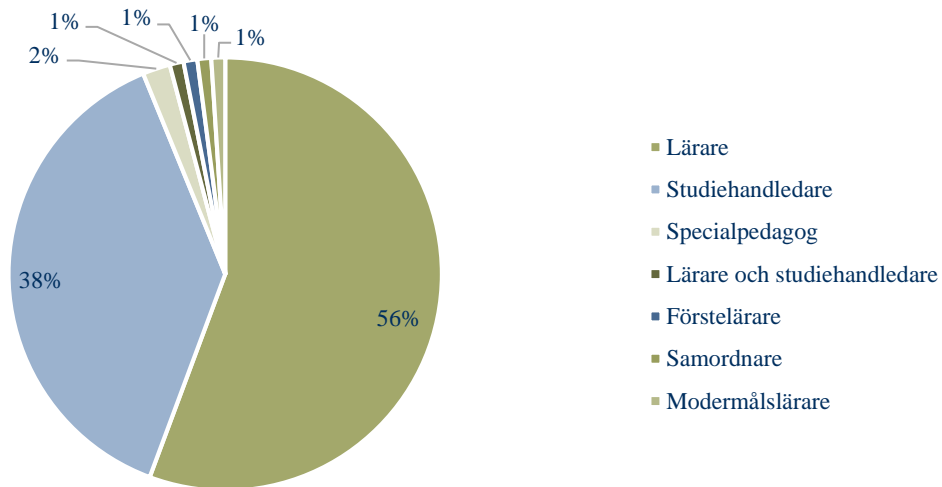
“En nyanländ elev, som har tagits emot inom skolväsendet i högstadiet i grundskolan, grundsärskolan eller specialskolan och vars kunskaper har bedömts enligt 12 c §, ska få studiehandledning på modersmålet om det inte är uppenbart obehövligt. Studiehandledningen ska syfta till att ge eleven förutsättningar att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.”

Syfte och metod

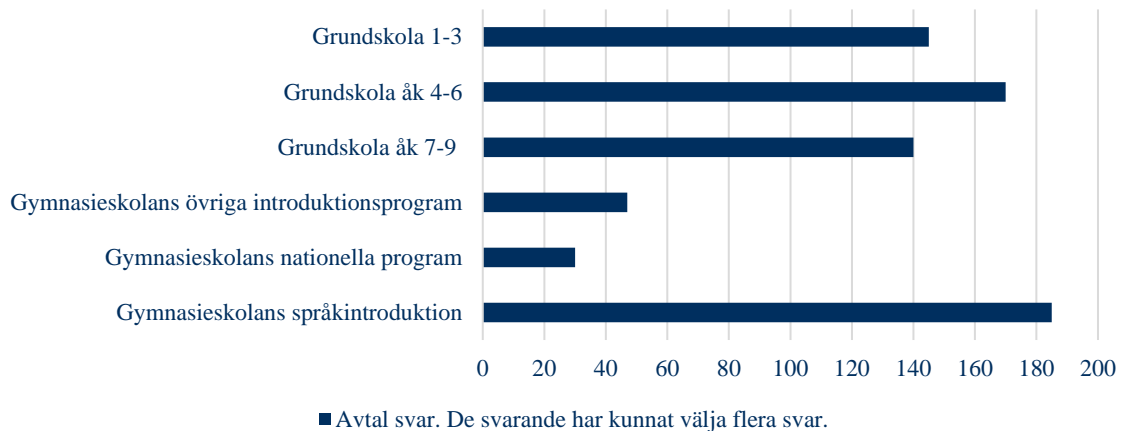
Undersökningens syfte var att samla in mer information om lärares och studiehandledares bild av studiehandledning på modersmålet och vi valde enkät som metod. Enkäten vände sig till de som undervisar, eller är studiehandledare till, elever i grundskolan och på gymnasieskolan (både introduktionsprogram och nationella program) men det var även ett par samordnare och enhetschefer på kommunal nivå som svarade samt några specialpedagoger.

Enkäten delades i olika nätverk samt i sociala medier. Enkäten var öppen i två veckor och vi fick in 282 stycken svar. 54 % de som svarade på enkäten arbetar som lärare och 37 % arbetar som studiehandledare. De flesta arbetar inom grundskolan. Av de som arbetar inom gymnasieskolan arbetar flest på språkin introduktionsprogrammet (vilket har fallit bort i figur 2 nedan.)

Figur 1: Andel av respondenterna som arbetar som lärare, studiehandledare och annat. (282 svar)

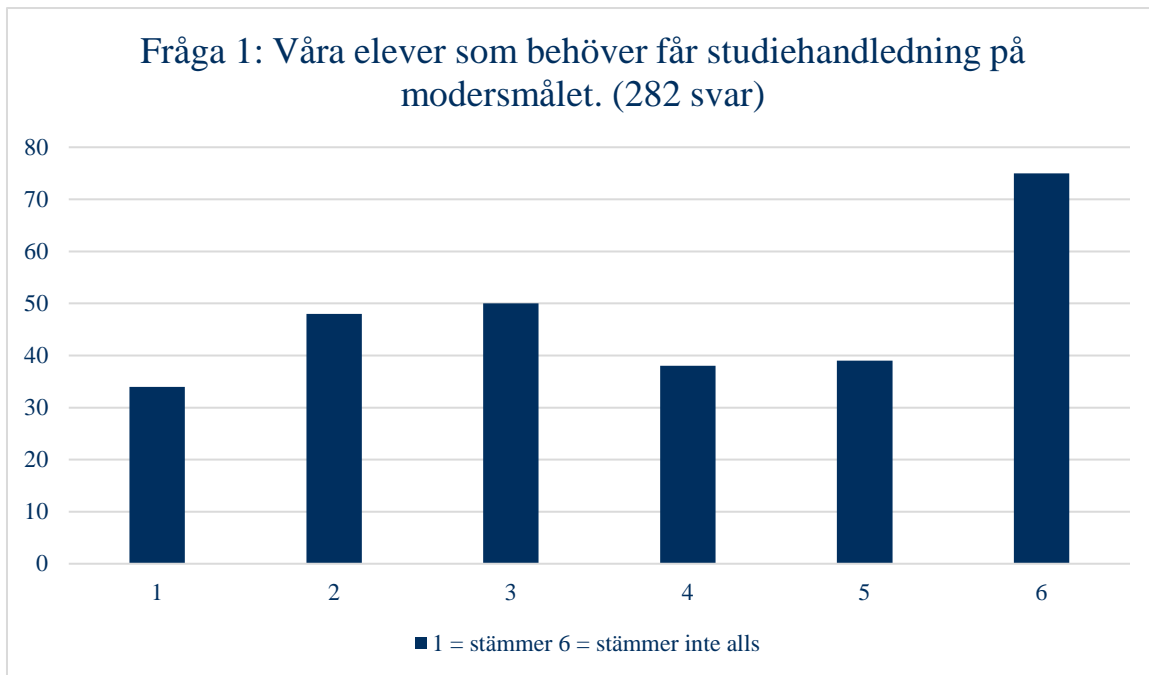

Figur 2: Fördelning mellan grundskola (åk 1-3, åk 4-6, åk 7-9) och gymnasieskola (språkintröduktion, övriga intröduktionsprogram och nationella program.) (282 svar)

Får elever som behöver studiehandledning på modersmålet?

Enkätens första påståande innebar att respondenterna skulle ta ställning till ifall de elever som behöver får studiehandledning på modersmålet. Vi valde att utgå ifrån elevens behov eftersom skolförordningen gör gällande att studiehandledning på modersmålet ska erbjudas om eleven behöver det.

Att svaren är tämligen spridda över hela skalan är intressant. Tittar man närmare på vilka personer som svarar vad visar det sig att studiehundledare i högre grad än lärare anser att det stämmer att de elever som behöver studiehundledning får detta. Vilket i sig inte är anmärkningsvärt eftersom lärare antagligen träffar fler elever som skulle behöva studiehundledning men som inte får detta. Det finns dock stora variationer även inom lärargruppen och studiehundledargruppen.

En stor andel av respondenterna valde att skriva en förklarande kommentar i samband med fråga 1. Detta indikerar att det var svårt för dem att ta ställning till påståendet och en tänkbar anledning är att det ser så olika ut för olika elever, olika årskurser och olika skolor, vilket svaren på efterföljande enkätfrågor belyser än mer. Flera nämner exempelvis att studiehundledning erbjuds men att det inte är i den omfattning som eleverna behöver:

- Några får lite inte ens 1h/v.
- Eleverna får studiehundledning men inte tillräcklig. Oftast en timme.

Många skriver att nya nyanlända elever (max fyra år i svensk skola) får studiehundledning första året, eller de två första åren, men att studiehundledningen sedan tar slut trots att elevernas behov finns kvar:

- Bara första året, år 2 måste skolan bekosta. Det är dyrt och skolan väljer att inte göra det fast eleven behöver.
- Får 60 min/vecka men man tar bort det så fort man kan.

En annan återkommande kommentar är att det ser olika ut beroende på vilka språk det handlar om:

- Arabisktalande ja. Övriga språk nej.

- Endast vissa elever får studiehandledning. Det är lättare att få studiehandledning på arabiska än på thailändska som ett exempel.

Flera nämner att studiehandledning inte ges under tillräckligt många år:

- Min kommun har bestämt att efter två år sedan eleven kom till Sverige så måste skolan avgöra om det kan vara ”något annat” som gör att eleven fortfarande behöver studiehandledning. De första två åren bekostas studiehandledningen centralt, sedan måste skolan själv bekosta med sin budget vilket minskar incitamentet för rektor att godkänna.

Ytterligare en anledning till att studiehandledningen inte upplevs tillräcklig kan handla om hur rektor väljer att organisera studiehandledningen, t ex när studiehandledning ges i grupp i stället för enskilt:

- På vår skola får inte alla elever rätt till studiehandledning enskilt 1 timme i veckan. För att spara in pengar har skolan valt att ha studiehandledning i mindre grupper dvs en grupp kan innehålla 4 elever från olika årskurser.
- Om vi delar antalet minuter vi har studiehandledare/vecka med antal elever som har rätt till det så blir det 6 min/elev vilket är orimligt.

Flera av de som har svarat att det inte stämmer att de elever som behöver får studiehandledning skriver att orsaken ofta är bristande ekonomiska resurser:

- Den har dragits in på grund av ekonomin.
- Sparkrav inom kommunen gör att rektorer minskar på antalet studiehandledare och på antalet timmar.
- Vi kämpade för att få studiehandledning till några elever och fick några månader men det ansågs för dyrt och togs bort. Tyvärr!
- Elever och föräldrarna frågar om de får hjälp på sitt modersmål men skolan nekar.

När det gäller de yngre eleverna i grundskolan är det några som kommenterar att elever i årskurs 1 är undantagna och inte får studiehandledning på modersmålet och några som kommenterar att elever på lågstadiet inte prioriteras alls:

- Elever i årskurs 1 brukar inte få studiehandledning, man antar att deras skolspråk är svenska.
- Saknas helt på lågstadiet.

I gymnasieskolan kan det vara helt tvärtom:

- Många elever erbjuds det i årskurs 1, men inte därefter.

Det finns även kommentarer som visar att olika elevers behov ställs mot varandra och att man måste göra en omöjlig prioritering:

- Det finns en oförståelse kring vikten av studiehandledning och jag upplever att elevers behov ställs mot varandra. Att ge alla är för dyrt och om det kommer en ny elev så måste någon annan elev få färre timmar el ingen handledning alls.

- Man måste prioritera nyanlända som kom i år.

Skillnader mellan stadier och skolformer

Med tanke på att nyanlända elever som börjar i svensk skola under högstadiet har en förstärkt rätt till studiehandledning på modersmålet (Skollagen 3 kap, 12 i §), och eftersom vi på NC fått signaler om att resurser för studiehandledning har flyttats från andra skolformer eller stadier till just nyanlända elever i högstadiet, fick respondenterna ta ställning till samma påstående en gång till. Då uppdelat utifrån grundskolans olika stadier och gymnasieskolans olika program samt utifrån om eleven är nyanländ eller inte.

Fråga 2: Får följande elever studiehandledning på modersmålet i er verksamhet om de behöver?

Det går inte att dra några tydliga slutsatser men nyanlända elever i årskurs 7–9 tenderar att få studiehandledning i högre grad än nyanlända elever i årskurs 1–3. En annan tendens är att det är tämligen många som anger att det finns övriga elever i årskurs 7–9, dvs elever som inte definieras som nyanlända, som tidigare har fått studiehandledning men som inte längre får det trots att de behöver. Detta kommenteras exempelvis på följande sätt:

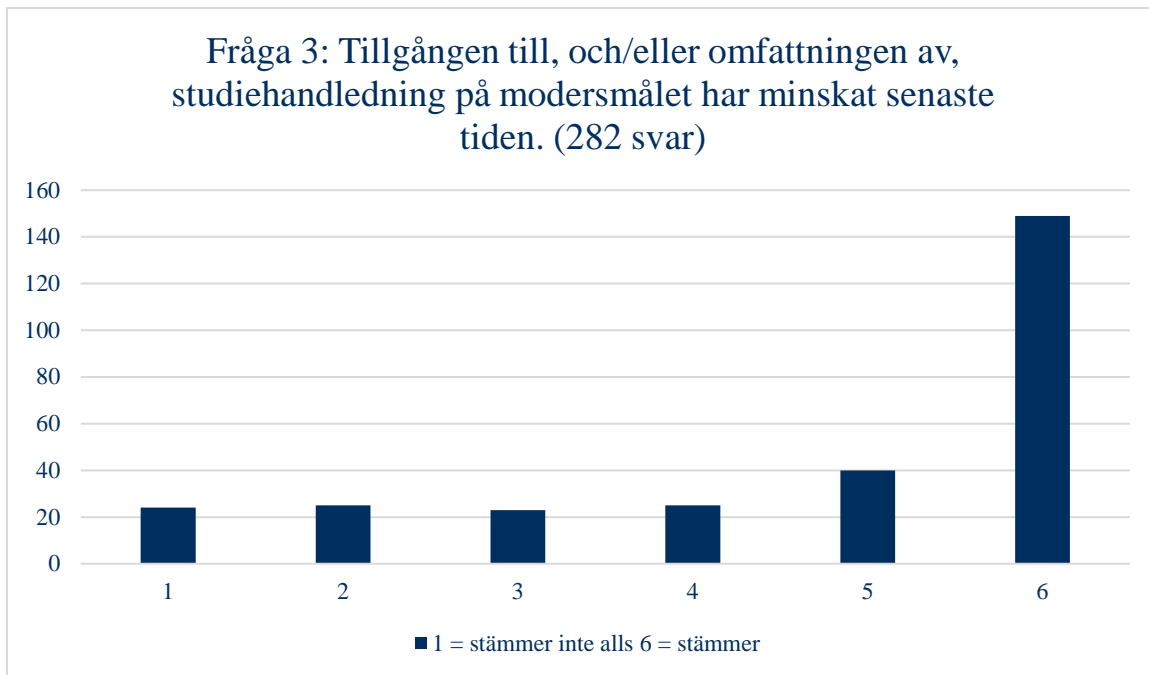
- Förut erbjöd vi alla elever som behöver hjälp men nu det bara till nyanlända.

- Efter de fyra åren [som eleven definieras som nyanländ - vårt tillägg] ser man inte längre att man har skyldighet att ge studiehandledning, oavsett om eleven fått eller inte fått det under de fyra första åren.

När det gäller elever i gymnasieskolan är det framförallt nyanlända elever inom språkintruktionsprogrammet och övriga introduktionsprogram som får studiehandledning. En del övriga elever på introduktionsprogram kan få studiehandledning medan det är mer ovanligt för elever på nationella program.

Minskning av studiehandledning på grund av ekonomiska nedskärningar

Respondenterna fick därefter ta ställning till ett påstående som rör en eventuell minskning av studiehandledning på modersmålet. Det var 67 % av respondenterna som ansåg att det stämmer, eller till stor del stämmer, att studiehandledningen har minskat den senaste tiden.

De som instämde i att tillgången eller omfattningen av studiehandledning på modersmålet har minskat den senaste tiden ombads att ange några tänkbara anledningar. De fick välja flera alternativ och även skriva egna anledningar. 235 (av 282) svarade att de trodde att det var ekonomiska nedskärningar som var anledningen till minskningen. 60 respondenter trodde att minskningen kunde bero på att det är svårt att rekrytera studiehandledare. 51 trodde att en anledning kunde vara att studiehandledningen inte har fungerat på ett kvalitativt sätt.

Att huvudmän och skolor har en väldigt ansträngd ekonomi och att detta är ett bekymmer i relation till studiehandledning på modersmålet framkommer tydligt i kommentarerna:

- Det pratas mycket om besparingar i kommunen, både på veckans möte och i övriga sammanhang inom skolverksamheten.
- Synd att ekonomi ska styra rätten till rättvis utveckling i undervisning.
- Kommuner har stora ekonomiska problem, skolorna sparar pengar, använder lokala resurser på skolan. Det kan vara att administratör på en skola, eller kökspersonal "hjälp" elever istället för studiehandledare.
- Vi får inga pengar av politikerna.
- Skolan har inte råd att köpa in mer tid än den 1h i veckan. Vilket resulterar i att de har svårare att klara av ämnen som t.ex. No och So.
- Kommunen prioriterar varken sva-undervisning eller studiehandledning och har väldigt dålig förståelse för hur detta drabbar eleverna.

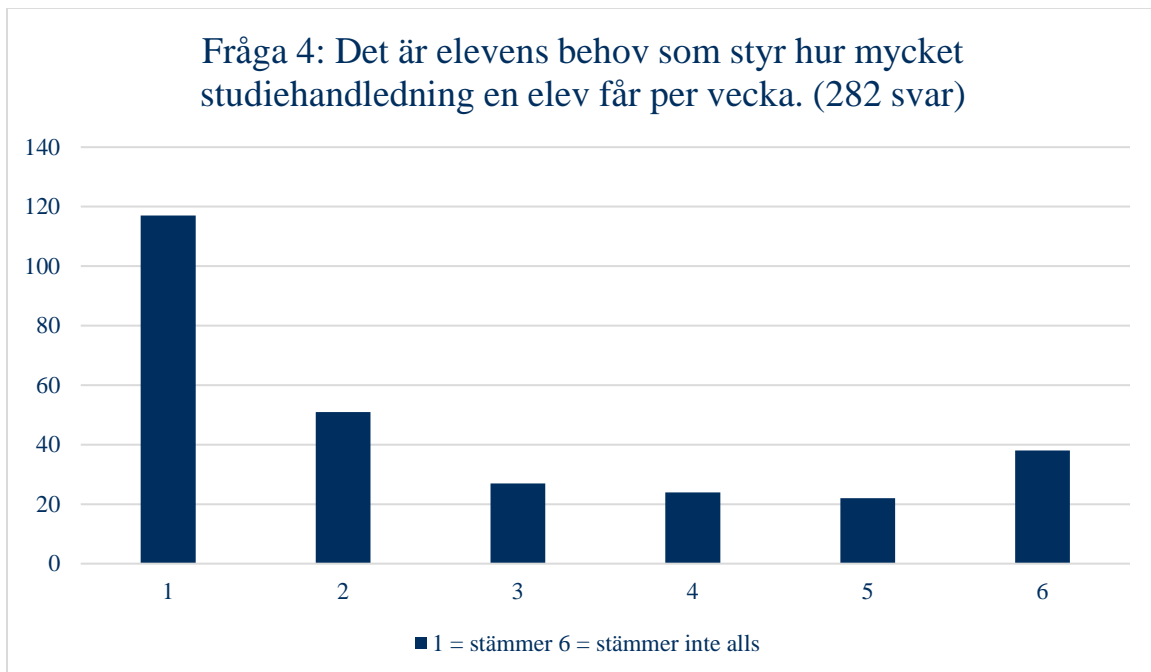
En del kommenterar även att det är svårt att rekrytera kompetenta studiehandledare, framförallt i mindre språk. Några menar att det kan bli extra svårt att rekrytera om man inte erbjuder goda arbetsvillkor för studiehandledare, något som till stor del också handlar om

ekonomi:

- Otrygga arbetsvillkor (deltid, begränsad tid, minskat behov i vissa språk) som också beror på verksamhetens ekonomi bidrar till att det är svårt att rekrytera.
- Det vi får höra är svårt att rekrytera men ekonomiska nedskärningar är också en ganska tydlig anledning.

Annat än elevens behov som styr

I [Skolinspektionens granskning av studiehandledning på modersmålet \(2017\)](#) konstateras att studiehandledningen i högre grad behöver anpassas till den enskilda elevens behov. NC har i kontakter med lärare, skolor och huvudmän förstått att det är väldigt vanligt att man har en schablon över hur mycket studiehandledning en elev får per vecka och att det är denna schablon som styr mer än elevens faktiska behov. För att bredda denna bild lät vi därför respondenterna ta ställning till följande påstående:

Det är tydligt att majoriteten inte tycker att det är elevens behov som styr hur mycket studiehandledning en elev får per vecka vilket även syns i kommentarerna:

- Absolut inte! Vi ansöker, men får nej på grund av ekonomin.
- Kommunbeslut att nyanlända får 3 tim första året, 2 andra och 1 tredje. Oavsett behov.
- Det gäller en timme i veckan oavsett vilka behov som finns.
- Nej, det är årskurs och ekonomi som styr. Man satsar på de årskurs som ska ha betyg, vilket är försent enligt mig. Tidiga insatser vore bättre.

Det är dock inte enbart bristande ekonomiska resurser som lyfts fram som problematiskt i

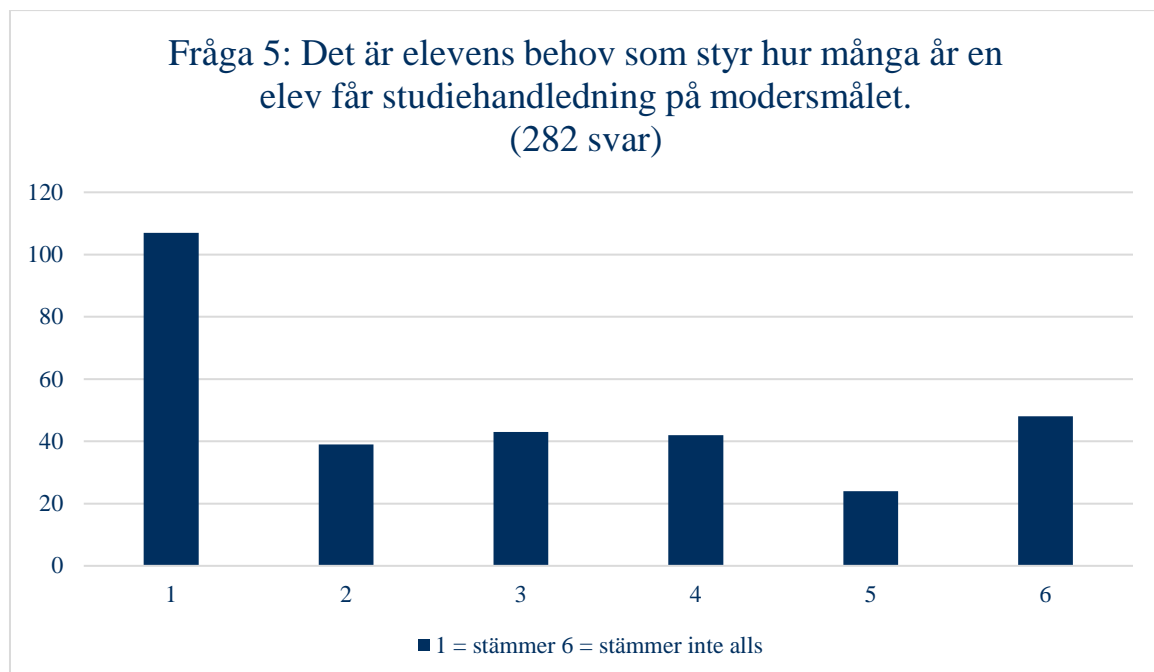
relation till att eleverna inte får studiehandledning i den omfattning de behöver. Några kommenterar att det är svårt schematekniskt och organisatoriskt att få till studiehandledning efter behov samt att rutiner inte alltid är kända på skolorna:

- Skulle vilja säga att det är studiehandledarens tid och schema som avgör vilken hjälp eleven får i olika ämnen. Behöver eleven hjälp i fysik och ingen studiehandledare kan arbeta den tiden, får vi göra en anpassning i schemat.
- Eftersom det är den enskilde läraren som ska ansöka är det lärarens kunskap som styr, dvs kunskap om studiehandledningens betydelse och om hur det går till att ansöka.

Bland kommentarerna finns exempel där lärare och studiehandledare berättar om nyanlända elever som verkligen har stora behov som skolan inte kan möta. Det kan handla om nyanlända elever utan skolbakgrund som direktplaceras i en ordinarie klass, trots att eleverna hade behövt gå i förberedelseklass, och som dessutom inte får studiehandledning på modersmålet:

- Trots att en elev saknar skolbakgrund helt och hållet och inte kan tala ett enda ord svenska så placeras eleven direkt ut i ordinarie klass och undervisning. Eleven kan vara den enda som talar sitt språk på hela skolan och har ingen att tala med på en hel dag. Fruktansvärt!

Vi ville också ta reda på om elevens behov styr hur många år en elev får studiehandledning på modersmålet och lät därför respondenterna ta ställning till följande påstående:

Enkätsvaren visar att det är andra saker än elevens behov som styr hur länge eleven ska få studiehandledning. I kommentarerna kan vi ta del av tankar kring varför och vilka konsekvenser det kan få:

- De får bara studiehandledning när de räknas som nyanlända.

– I år har tydligen förvaltningen hittat på egna regler som går tvärt emot skolförordningen. Finns en tidsgräns på två år.

– På högstadiet är de i 3 år, under den tiden erbjuds studiehandledning. Dock vet jag att man i vår kommun inte satsar och erbjuder studiehandledning i den omfattning elever behöver. Detta visar elevens betyg i årskurs 6. Vi får många elever som varit 3–4 år i Sverige med 9–11 F till högstadiet.

– En elev som tack vare studiehandledning har uppnått betyg E i ett ämne får inte fortsatt handledning trots att det var det som var avgörande för ett godkänt betyg. Det spelar heller ingen roll att eleven lämnat ett stadium och gått upp i ett annat till exempel årskurs 6 till årskurs 7.

Av kommentarerna kan vi också utläsa att det man kan göra undantag från den fastställda schablonen men att det då verkar handla om elever i behov av särskilt stöd:

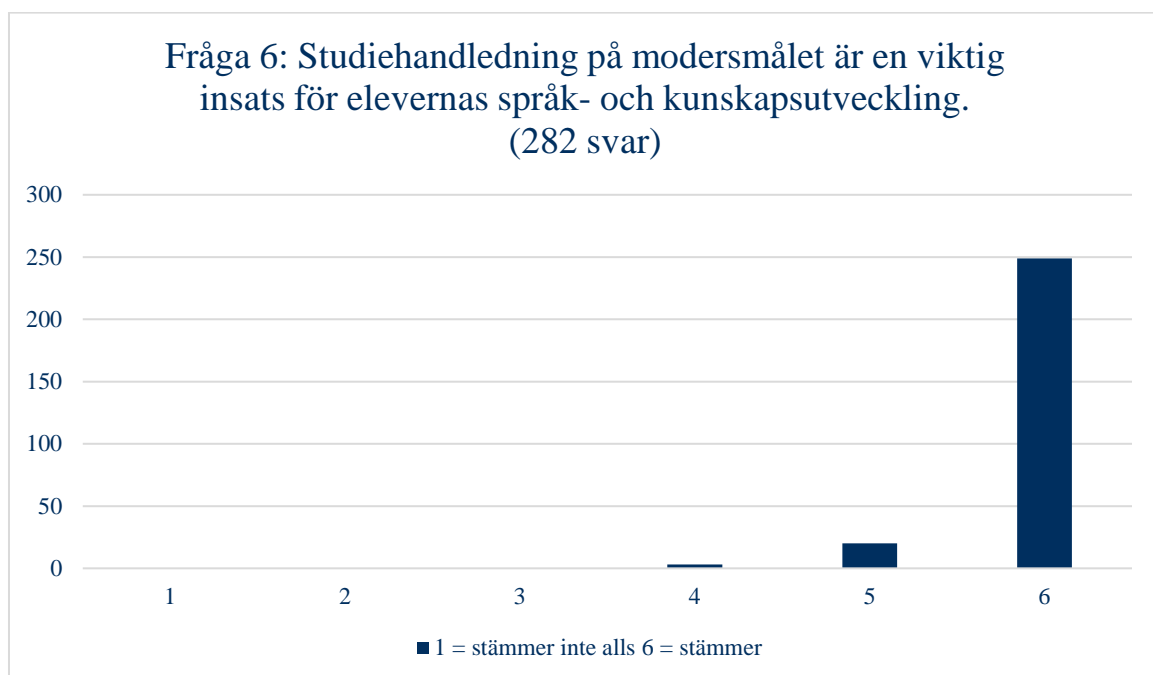
– Det händer att skolan beslutar att ansöka om extra studiehandledning trots att eleven fick den under 3 års tid efter när den kom i Sverige.

– Nyanlända kan få efter 4 år vid speciella behov.

– Nyanlända upp till 4 år i Sverige annars det behövs utredning först för de som har varit mer än 4 år i Sverige.

Studiehandledning är en viktig insats

Enligt forskning är studiehandledning på modersmålet en oerhört viktig insats för att nyanlända elever ska nå skolframgång. För att få ta del av respondenternas syn fick de ta ställning till detta påstående:

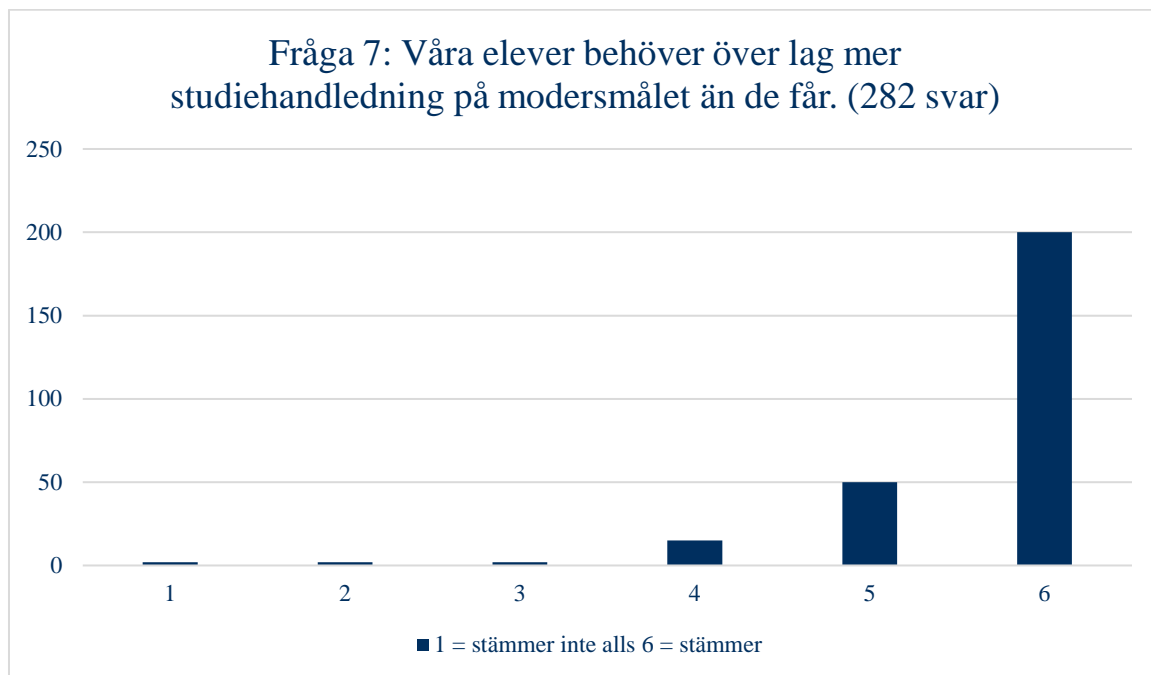
Föga förvånande höll nästan alla med om att studiehandledning är en viktig insats men i

kommentarerna framkommer att det finns vissa saker som kan ha en inverkan på om studiehandledningen verkligen blir en bra insats:

- Om det funkar som det ska (samarbete mellan lärare och studiehandledare).
- Om den är kvalitativ och funktionell.
- Insatsen ska inte sättas in slentrianmässigt. Man ska ha en helhetsbild av elevens läridentitet, förkunskaper, kunskapsluckor (kartläggning!) och personlighet. Vissa elever är mer självständiga än andra. Det kan bero på modersmålet, skolsystemet i hemlandet, osv.
- Om den är kvalitativ. Det finns också mindre god studiehandledning där hen enbart fungerar som tolk under pågående genomgång och sedan tar ut eleven till annat rum där ingen vet vad som händer. Många studiehandledare skriver svar åt eleverna, talar om svaren på prov osv. Detta bidrar till en skepsis bland ämneslärarna där man ifrågasätter syftet. Studiehandledare behöver kontinuerlig handledning men också fortbildning för att göra ett tillfredsställande arbete.

Elever behöver mer studiehandledning än de får

Det har i enkätsvaren redan framkommit att många anser att eleverna behöver mer studiehandledning än de får, vilket bekräftas än mer i detta påstående:

Det är dock flera som kommenterar att det inte enbart är mer tid för studiehandledning som behövs:

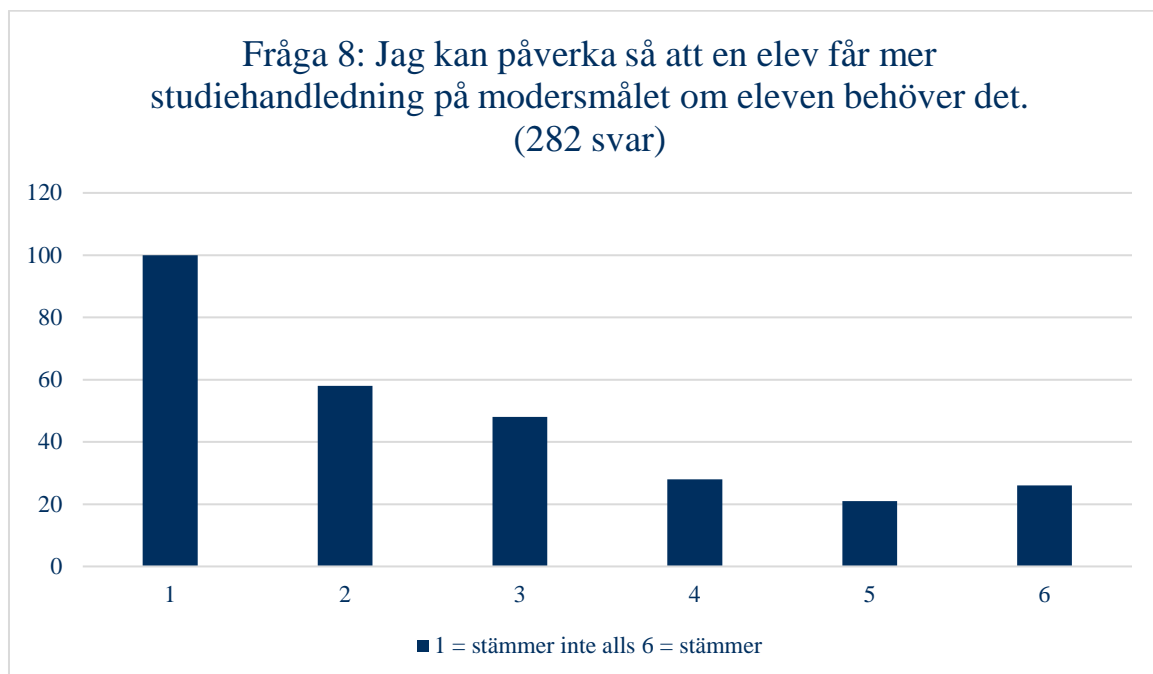
- Studiehandledningen måste bli mer kvalitativ. De måste inkluderas mer i vår undervisning.
- Som central samordnare finns en dialog med rektor, sva-lärare, studiehandledare, specialpedagog om elevens behov av studiehandledning. Men i dessa samtal blir

också frågan om det är just studiehandledning som är den rätta insatsen för den enskilde eleven. Eller om det är mer lärartid eller specialpedagogiska insatser som behövs.

– Om en kartläggning visar att studiehandledning är den insats som behövs får detta tas i beaktande och då ses det över. Viktigt att studiehandledaren har kompetens/utbildning för att ge elev stöd och att göra rätt insats. Att "bara" kunna modersmålet räcker inte.

Lärare och studiehandledare anser sig inte kunna påverka omfattningen av studiehandledning

Ofta hänvisar lärare och studiehandledare till fastställda rutiner och fasta schabloner när det gäller omfattning av studiehandledning på modersmålet. Vi ville därför ta reda på om lärare och studiehandledare anser att de har möjlighet att påverka så att en elev kan få mer studiehandledning om eleven behöver det.

De flesta anser att de har svårt att påverka. I kommentarerna framkommer att många lärare menar att de försöker påverka men att de långt ifrån alltid lyckas:

- Jag kan uttrycka ett behov och ibland påverkar det, ibland inte.
- Jag kan påpeka och lyfta fram bra argument, men tillgång till studiehandledare kan inte rektor råda över.
- Försökte mycket. Var arbetslagsledare och satt i ledningsgrupp så hade nog större förutsättningar än kollegor.
- Nej, vi får "önska" vilka elever vi vill ska ha studiehandledning i vårt ämne och sedan görs ett schema som inte tar hänsyn till behov utan till vilka tider studiehandledare är på plats och vilka elever som det passar för just de tillfällena.

Tittar man närmare på svaren från studiehandledarna verkar deras möjligheter att påverka vara ännu mindre:

- Vi kan inte så mycket påverka.
- Jag kan säga vad jag tycker utifrån min bedömning av elevens behov, men det är skolans rektor som beställer/köper timmar från min enhet.
- Det bara utbildningschef som kan påverka tider.
- Nu är det omöjligt för vi ska jobba enligt ram.
- Det är klassföreståndare/mentor som ger signal till rektor som bestämmer behov.

Avslutning

Även om det inte går att dra några generella slutsatser av enkätsvaren ger svaren ändå en bild av hur lärare och studiehandledare upplever studiehandledning på modersmålet. En stor majoritet av respondenterna upplever att kommuners och skolors ansträngda ekonomi bidrar till att elever får minskad studiehandledning på modersmålet. Många anser att deras elever inte får studiehandledning utifrån behov, varken i den omfattning eleverna behöver eller under tillräckligt lång tid. Flera lärare och studiehandledare upplever dessutom att de har små möjligheter att påverka så elever kan få mer studiehandledning om de behöver. NC vill med denna enkätredovisning lyfta frågan om elevers rätt till studiehandledning på modersmålet och huvudmäns och skolors skyldighet att erbjuda densamma samt statens ansvar för att ge huvudmännen stöd. En förstärkt rätt till studiehandledning på modersmålet för högstadieelever verkar ha gett viss effekt och NC vill därför återigen påpeka vikten av att förslaget i betänkandet SOU 2019:18 blir verklighet. Alla nyanlända elever behöver studiehandledning på modersmålet och borde självklart få ta del av denna insats oavsett ålder eller vilken skola man går i.